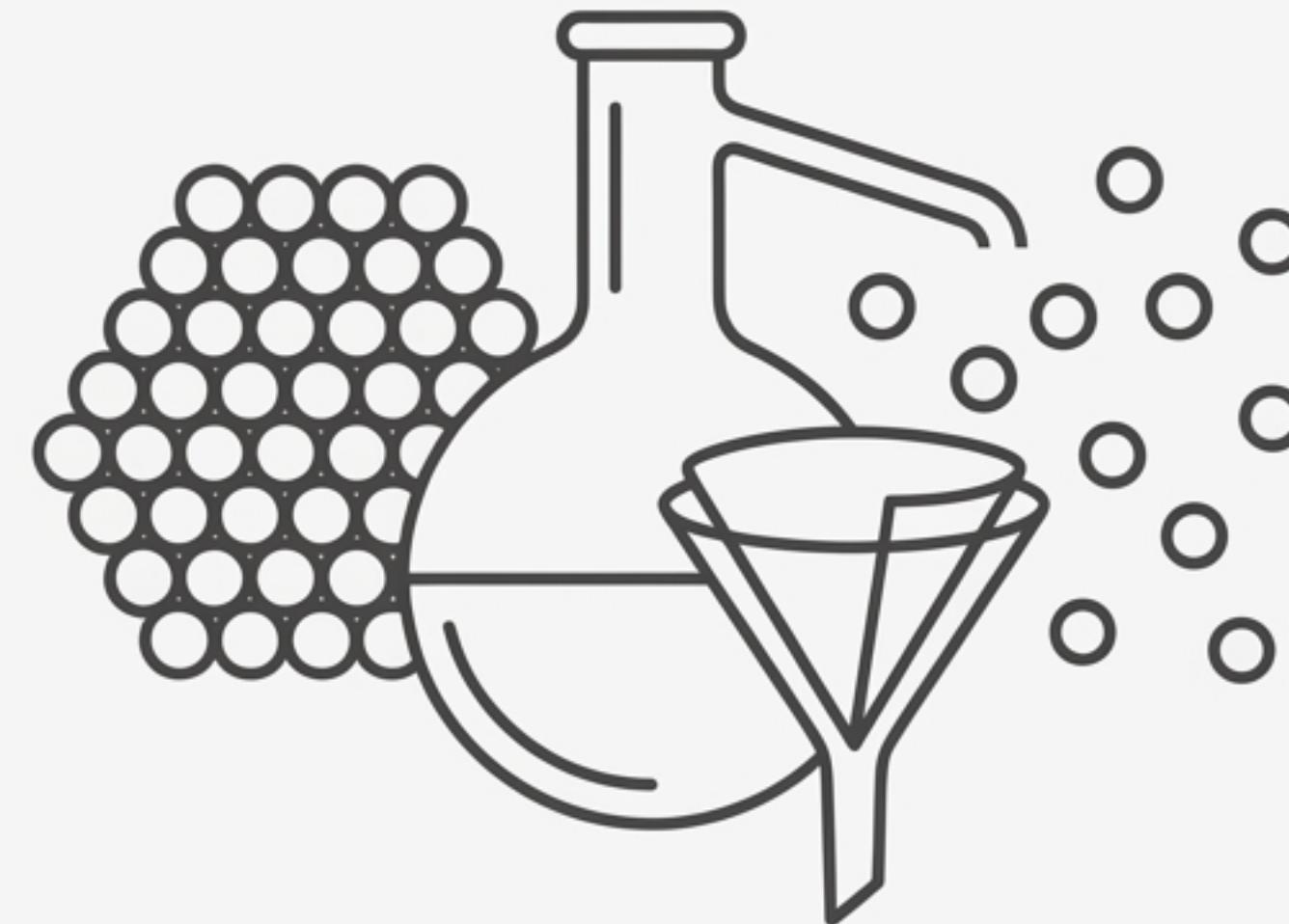

Öva inför NP: Kemi

Materia, Fasövergångar & Separation

Välkommen!

I den här presentationen övar vi på centrala begrepp och resonemang inför Nationella Provet i kemi. Varje fråga följs av ett facilit med exempelsvar på E-, C- och A-nivå.

Fokus ligger på att använda **partikelmodellen** för att förklara materiens egenskaper och förändringar.

Fråga 1

Två kuber, en av järn och en av trä, har exakt samma volym. Järnkuben har dock mycket större massa änträkuben.

Använd **partikelmodellen** för att förklara varför järn har högre **densitet** än trä.

Facit: Partikelmodellen & Densitet

E-nivå

Järns partiklar sitter mycket tätare packade än träets partiklar.

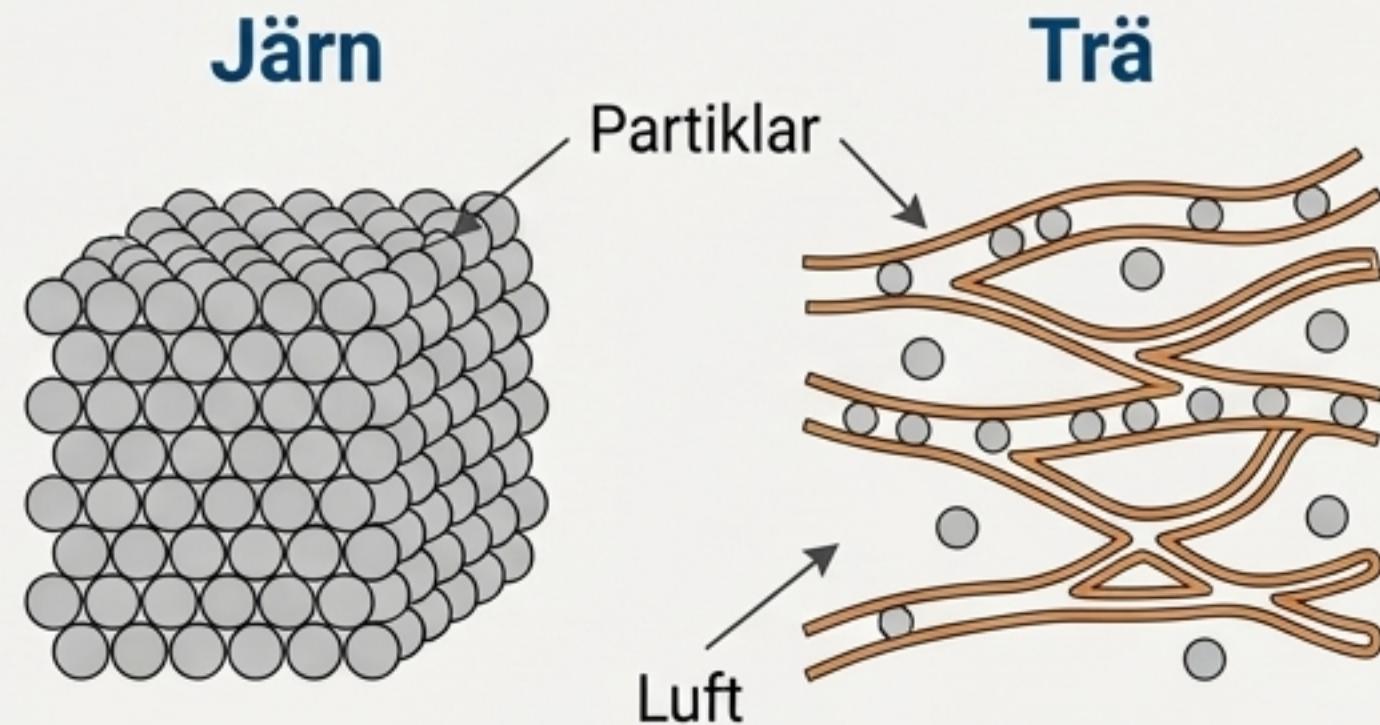
C-nivå

Densitet är massa delat på volym. Eftersom järnkubens partiklar (atomer) sitter mycket tätare packade finns det fler partiklar, och därmed mer **massa**, i samma **volym** jämfört med trä.

A-nivå

Järn har högre **densitet** eftersom dess atomer är tätt och regelbundet packade i en **metallbindning**. Detta ger en stor **massa** på en liten **volym**.

Trä består av cellulosafibrer med mycket luft emellan, vilket gör att färre partiklar får plats i samma **volym**. Dessutom har varje enskild järnatom en högre massa än de atomer (kol, väte, syre) som bygger upp trä.

Fråga 2

Beskriv vad som händer med vattenmolekylerna när en isbit smälter till vatten och sedan kokas till vattenånga. Förklara utifrån **partikelmodellen** och använd begreppen **fast form, flytande form** och **gasform**.

Facit: Fasövergångar

E-nivå

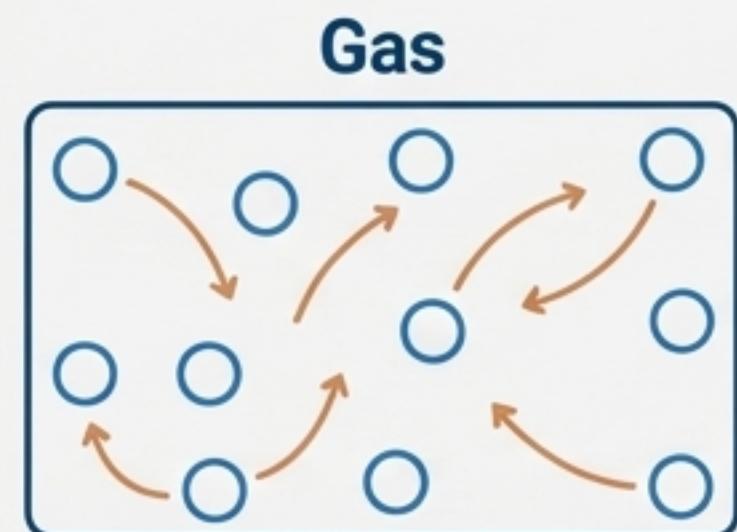
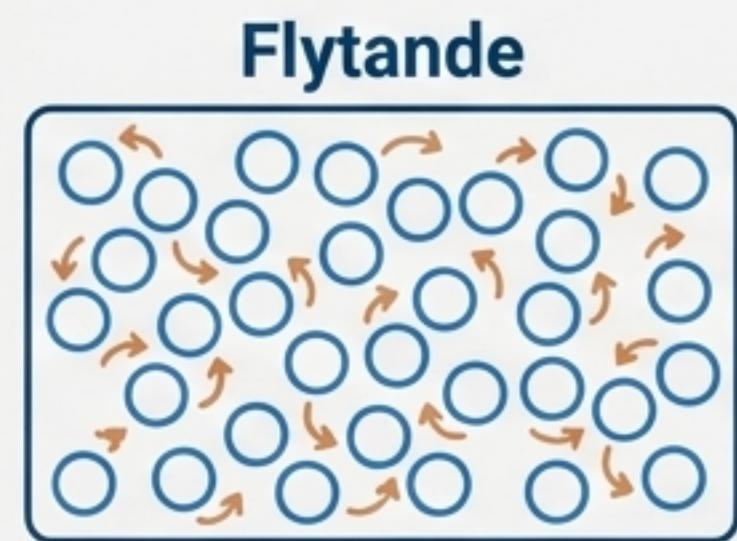
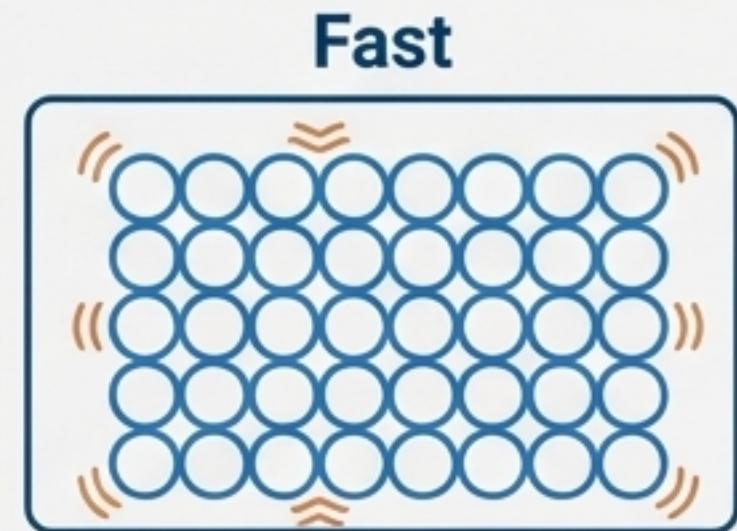
Partiklarna rör sig mer och mer när det blir varmare. I is sitter de fast, i vatten rör de sig och i ånga flyger de runt.

C-nivå

I is (**fast form**) vibrerar vattenmolekylerna på fasta platser. När isen smälter tillförs energi så att partiklarna bryter sig loss och kan röra sig runt varandra (**flytande form**). När vattnet kokar tillförs ännu mer energi så att partiklarna rör sig snabbt och långt ifrån varandra (**gasform**).

A-nivå

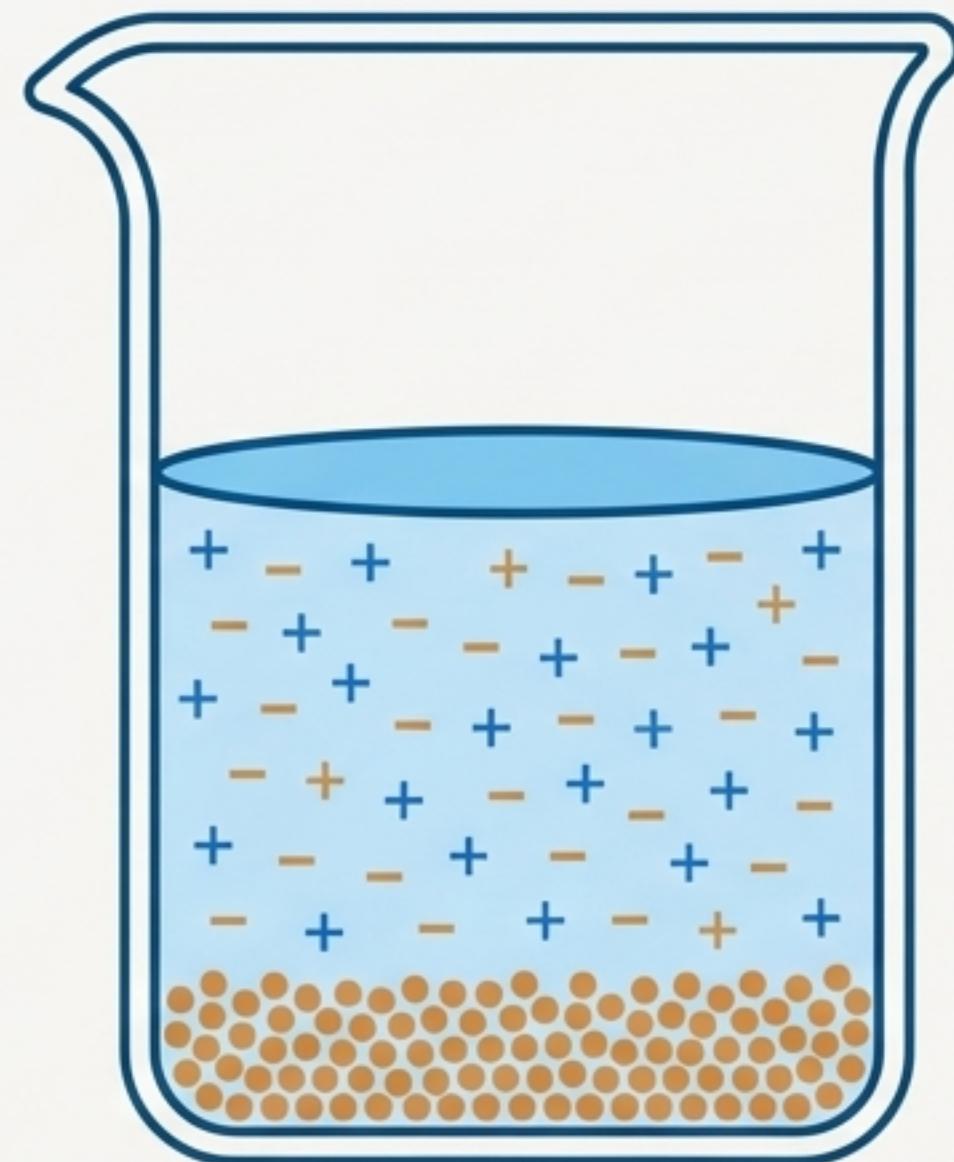
När **värmeenergi** tillförs ökar partiklarnas rörelseenergi. Vid smältpunkten är energin tillräckligt hög för att bryta de svaga **bindningarna** som håller molekylerna på plats i den fasta strukturen. Vid kokpunkten övervinns de kvarvarande attraktionskrafterna helt, och partiklarna rör sig fritt och oordnat med stort avstånd mellan varandra. Själva vattenmolekylerna är oförändrade genom hela processen.

Fråga 3

Du har ett glas med en blandning av sand och salt. Du vill separera de tre ämnena från varandra: sand, salt och vatten.

Beskriv steg-för-steg hur du skulle göra för att få ut alla tre ämnena i ren form. Namnge de **separationsmetoder** du använder.

Facit: Separation av en blandning

E-nivå

Först silar jag bort sanden. Sen kokar jag vattnet så att saltet blir kvar.

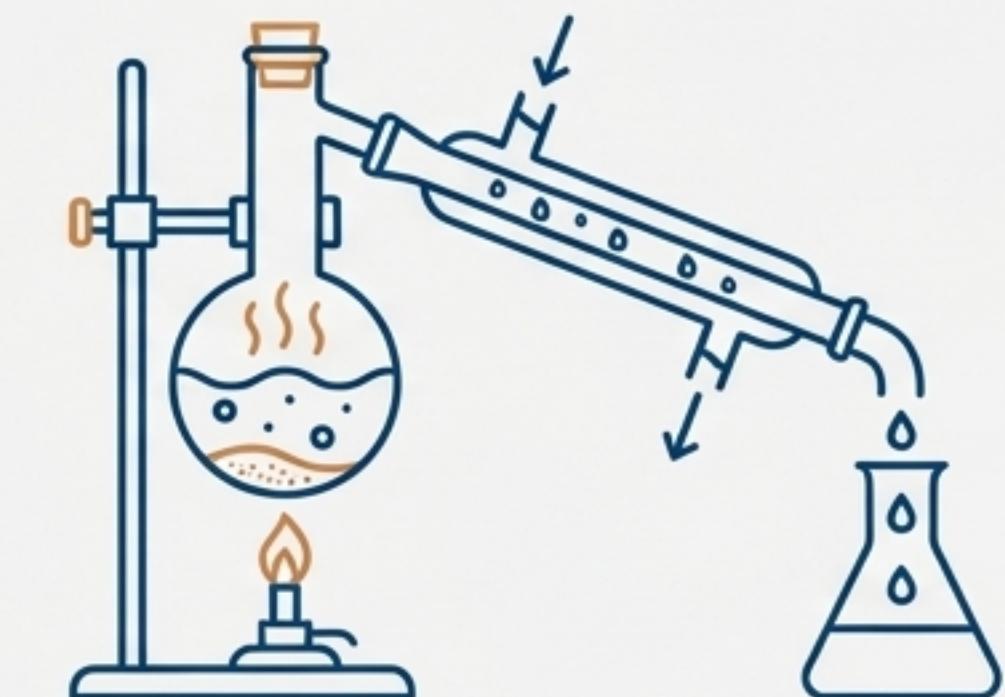
C-nivå

1. Tillsätt vatten och rör om så att saltet löser sig. Sanden löser sig inte.
2. **Filtrera** blandningen. Sanden, som består av större partiklar, fastnar i filtret. Saltvattnet rinner igenom.
3. **Indunsta** vattnet från saltlösningen genom att koka den. Vattnet försvinner som ånga och saltet blir kvar.

A-nivå

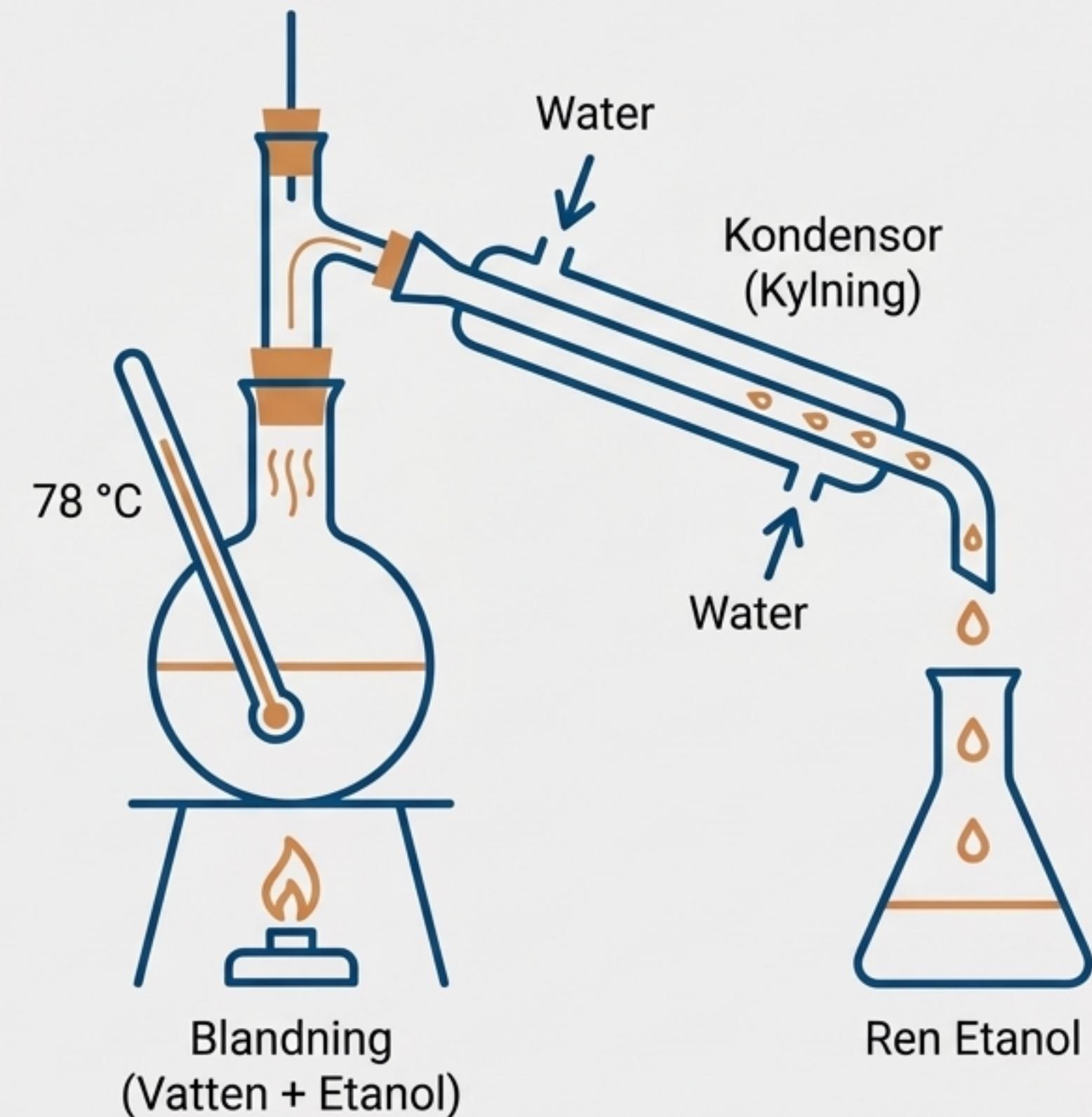
1. **Lösning:** Tillsätt vatten till blandningen. Saltet löser sig i vattnet medan sanden, som är olöslig, sjunker till botten (**sedimenterar**).
2. **Filtrering:** Häll blandningen genom ett filterpapper. Sandkornen är för stora för att passera filtrets porer och stannar kvar. Saltlösningen rinner igenom.
3. **Destillation:** Värmt saltlösningen i en destillationsapparat. Vattnet har en lägre **kokpunkt** än saltet och förångas. Vattenångan leds bort, kyler ner och kondenseras tillbaka till rent, flytande vatten i ett separat kärl. Det fasta saltet blir kvar i den ursprungliga kolven.

Fråga 4

En blandning av vatten och etanol (alkohol) ska separeras. Man utnyttjar att etanol har kokpunkten 78°C och vatten har kokpunkten 100°C .

- Vad kallas separationsmetoden?
- Förklara varför metoden fungerar.

Facit: Destillation

E-nivå

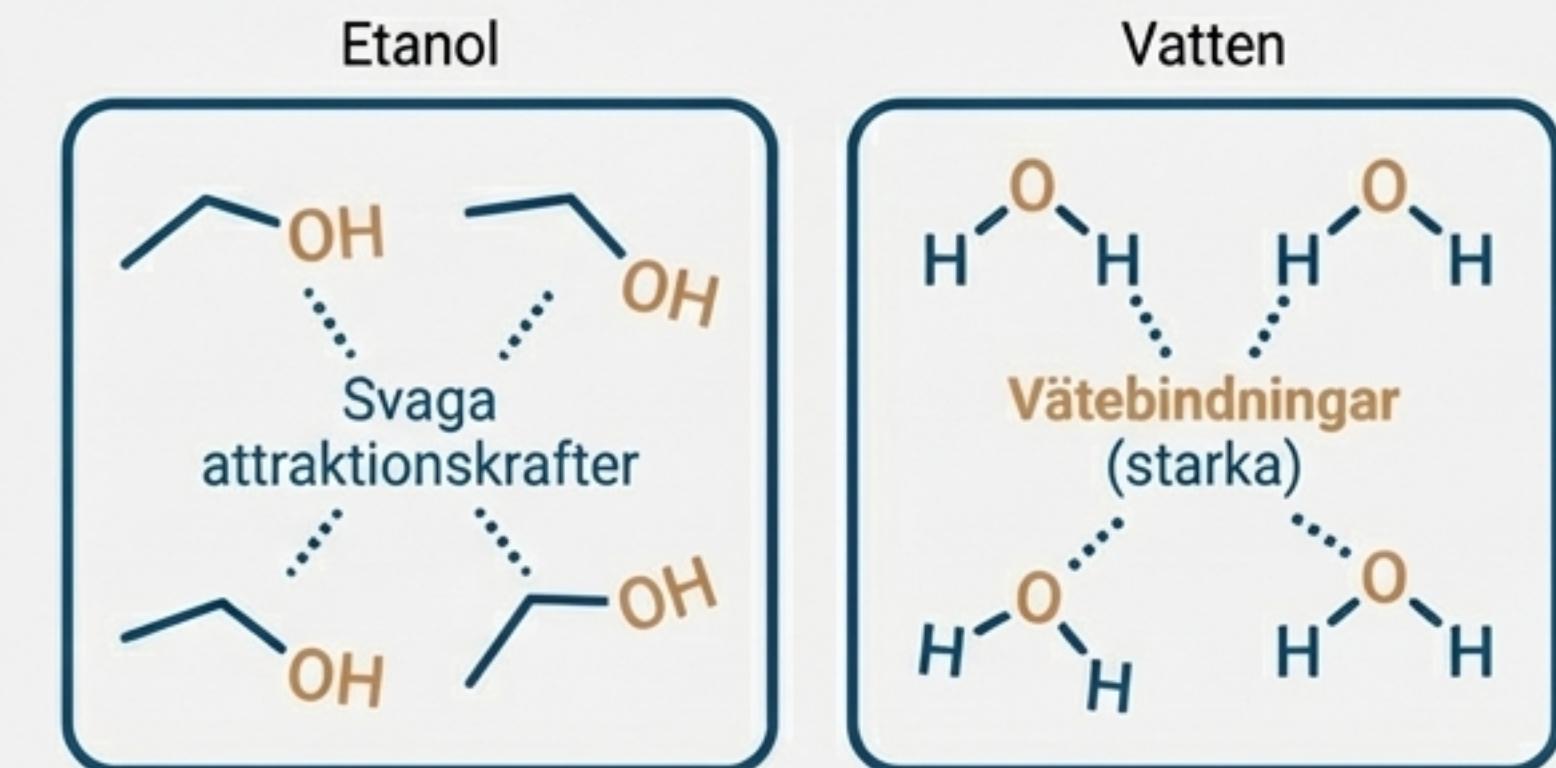
- a) Koka.
- b) Alkoholen kokar bort först för den tål inte värme lika bra.

C-nivå

- a) Metoden kallas **destillation**.
- b) Den fungerar eftersom ämnena i blandningen har olika **kokpunkt**. När man värmer blandningen kommer etanolen, med den lägre kokpunkten ($78\text{ }^{\circ}\text{C}$), att förångas först. Ångan kyls sedan ner och blir flytande igen.

A-nivå

- a) Metoden är **destillation**.
- b) Principen bygger på ämnenas olika flyktighet, vilket visar sig i deras olika **kokpunkter**. Etanolmolekylernas attraktionskrafter till varandra är svagare än de starka vätebindningarna mellan vattenmolekyler. Därför krävs mindre energi för att få etanolen att övergå i gasform. Genom att noggrant kontrollera temperaturen kan man selektivt förånga etanolen, avskilja ångan och kondensera den.

Bra jobbat!

Du har nu repeterat centrala begrepp och resonemang.

Kom ihåg att ett starkt svar på NP ofta använder
partikelmodellen för att förklara varför något händer.

Lycka till på provet!
Lycka till på provet!